

بسمه تعالی

مدولباس در فرهنگ اجتماعی – اسلامی

نصیه حسینی ۱

چکیده

گاهی ارزش های نمادین موجود در جامعه های گوناگون در قالب لباس افراد، نمایان می گردد و نقش مهم و برجسته ای در پاسداری از هویت اجتماعی و فرهنگی آنها و دوام بخشیدن بدان در طول زندگی تاریخی نسل ها ایفا می کند. شاید در آغاز شکل گیری اجتماع های بشری، پوشاک صرفاً جنبه حفاظتی داشته و برای مصون نگهداشتن بدن در برابر عوامل طبیعی و اقلیمی به کار می رفته است؛ ولی بعدها با گسترش باورهای دینی و فعالیت های اجتماعی و فرهنگی، کارکرد اجتماعی و فرهنگی، و عقاید دینی، کارکرد اجتماعی و فرهنگی و نمادین پوشاک، برجسته تر شد و لباس، بیش از هر چیزی نشان دهنده هویت انسانی، اجتماعی و قومی انسان ها گشت. اعضای هر جامعه از راه نشانه های نمادین جامه هایی که بر تن دارند، میان خود، نظام ارتباطی فرهنگی ویژه ای برقرار می نمایند. برای درک عملکرد اجتماعی و فرهنگی پوشاک در هویت بخشی به اعضای جامعه باید با توجیه و تبیین چگونگی ارزش پوشاک در هویت اجتماعی و فرهنگی فرد و جمع در جامعه های گوناگون آشنا باشیم. در این مقاله در صدد بررسی ارزش های ملی و فردی پوشاک هستیم و می کوشیم مصداق های آگاهی ایرانیان از این مقوله را در گستره تاریخ، کند و کاو نماییم؛ هم چنین میزان اهمیت پوشاک در بحث هویت را تحلیل می کنیم و بدین پرسش، پاسخ می گوییم که آیا عوامل تاثیرگذار بر شکل گیری لباس، همان عناصری هستند که به صورت مستقیم در شکل گیری هویت، موثر واقع می گردند و آنچه شکل دهنده هویت فردی، قومی و ملی جامعه می باشد در شکل گیری پوشاک نیز نقش مستقیم دارد یا خیر.

کلید واژه: مد لباس فرهنگ اجتماعی

۱ . طلبه سطح دو حوزه علمیه حضرت معصومه سلام الله علیها دماوند.

مقدمه

مهم ترین مؤلفه های مرتبط با هویت، واضح ترین نماد فرهنگ و ارزش های یک جامعه است. مد گرایی یکی از مهم ترین پدیده های اجتماعی مهم است که هم زاده تحولات فرهنگی و اجتماعی معاصر است و هم می تواند باعث بسیاری از تغییرات فرهنگی شود. تمایل فطری انسان به نوگرایی و زیبایی خواهی، افراد جامعه را به پیروی از مدهای جدید سوق می دهد

گرایش به مد، بیانگر نوعی تجدید نظرخواهی و تلاش در جهت نو کردن و تغییر در مسائل مختلف ظاهری زندگی است. در واقع مد یک نوع جلوه گری فردی در محیط اجتماعی است که منحصر به سن خاصی نیست و از این رو همه رده های جنسی و سنی را شامل می شود، اما در یک مرحله جذابیت بیشتری دارد و آن دوره جوانی (به عنوان حامل اصلی فرهنگ نسل آینده) است. با گسترش وسایل ارتباط جمعی و فناوری های جدید رایانه ای، تماشای ماهواره، اینترنت، مد و بوتیک ها، بازارهای لوکس، تبلیغات گسترده، مردم خصوصاً جوانان ارتباطات گسترده ای با جوامع و فرهنگ های گوناگون یافته و موقعیت آن ها در شناخت و فهم ارزش ها، باورها و انتخاب هنجارهای مطلوب، پیچیده تر و مشکل تر شده است و چه بسا زمینه های موجود، باعث شده تا زنان و دختران جوانان و نوجوانان به رفتارها و هنجارهای متضاد با ارزش های جامعه خویش روی آورند. این حس تنوع طلبی توأم با گرایش به خودنمایی در محیط اجتماعی، تغییرات چشمگیری در نوع پوشش، آرایش، الگو، رفتار و اغلب گرایش های بشری را به همراه داشته است. چنانچه، این ظواهر نوین به شکل صحیح و در قالب فرهنگ ملی و مذهبی جامعه در اختیار وی قرار نگیرد، یا آن ها را خلق می کند و یا از دیگران تقلید می کند و بنابراین هویتی جدیدی را می پذیرد

اگر انسان به خصوص در دوره نوجوانی و جوانی هر روز خود را به شکلی تازه درآورد و سبک زندگی خود را به روش جدید و متأثر از مدگرایی تغییر دهد، هیچ گاه هویت ثابت نخواهد داشت. از این رو باید با برنامه ریزی درست، آموزش صحیح از مقطع ابتدایی و آشنایی جوانان با تأثیرات منفی مد گرایی به ویژه مد غربی، از آسیب های روحی و روانی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مد گرایی در جامعه جلوگیری کرد

بیشترین تأثیرات را بر مد گرایی خانواده و همسالان و عرف اجتماعی دارد. گاهی ممکن است مد گرایی در محدوده موازین شرعی و با هدف به روز شدن باشد. در مجموع، مد گرایی رفتار نا پسندی نیست؛ اما اگر از اعتدال خود خارج شود باعث تضاد با ارزش های جوامع سنتی، بحران هویت یا شکاف نسلی، ایجاد نابرابری در بین افراد دنباله رو که نتیجه ای جز تجمل گرایی، اسراف و مصرفی کردن جامعه؛ و احساس محرومیت بیشتر برای قشر ضعیف ندارد. به علاوه همراه کالای مد شده، شیوه های رفتاری هنجاری و ارزش های خاصی در بین جوانان رونق و شیوع می یابد و مد عاملی می شود برای انتقال هنجار و ارزش جامعه ای از جامعه دیگر، بررسی زمینه ها و پیامدها و آسیب- شناختی مد گرایی، از موضوعات مورد بحث در مقاله پیش رو خواهد بود.

مد گرایی چیست؟

«مد» واژه ای فرانسوی، به معنی طرز، اسلوب، عادت، شیوه، سلیقه، روش، رسم، موافق رسم و باب روز است [۱] در زبان انگلیسی اصطلاح «فشن» برای مد به کار می رود. [۲] هر تعریفی از مد ضرورتاً به فرهنگ اشاره دارد. [۳] مد یکی از اشکال متکثر زندگی [۴] و به عنوان منبعی برای شناسایی هویت یک جامعه، ارزش های ناملموسی را با خود حمل می کند. [۵] زیمل معتقد است مد میل هم رنگی و میل به جدایی و متمایز بودن از دیگران را همزمان برآورده می سازد که از طبقات بالای جامعه آغاز و به طبقات پایین تر سرایت می کند. [۶] مد سبک های پوششی قابل مشاهده ای است که در برهه خاصی از زمان، واجد ارزشی فوق العاده می شوند. کاوا موران (۲۰۰۵) [۷] مد را در معنای وسیع تری به کار می برد و آن را به پوشاک و البسه محدود نمیکند مد، باوری است که در انتخاب های مصرفی اعم از پوشاک و لباس افراد متجلی می شود. [۸]

گرایش به مد حقیقتی اجتناب ناپذیر و جزئی جدایی ناپذیر از جامعه مصرفی و ماشینی است و تنها جوامعی از این پدیده نوظهور آسیب جدی خواهند دید که جوامعی تقلید کننده باشند. «مد گرایی» حالتی است که فرد طرز لباس پوشیدن و سبک، زندگی و رفتار خود را طبق

آخرین الگو ها تنظیم کند و به محض آنکه الگوی جدیدی در جامعه رواج یافت، از آن یکی پیروی نماید. مد گرایی در لغت به معنای پیروی کردن از مدل و به دنبال مد بودن هست. جامعه شناسان و روان شناسان بر این باورند که مد گرایی پدیده ای ثابت در زمان و مکان نمیباشد. و پدیده های است کاملاً نسبی بدین مفهوم منظور از هویت فرهنگی، مجموعه ای از مؤلفه های فرهنگی هستند که به یک فرد یا به یک گروه، «شخصیت» می دهند و به عبارت دیگر او را از سایر افراد یا گروه ها «متمایز» می کنند تا از این راه وی بتواند وارد روابط میان کنشی با خود و دیگران شود و به عبارتی بتواند مسئولیت و توانایی «موجودیت» فیزیکی و ذهنی خود در نظامی که در آن حضور دارد را بر عهده بگیرد[۹]. منظور از محاصره تبلیغاتی دشمن در این مقاله محاصره کردن و تغییر افکار مردم است به گونه ای که خود متوجه این تغییرات یا محاصرات نیستند .

تفاوت مد اجتماعی با عادت ها و سنت های اجتماعی

تفاوت مد اجتماعی با عادت ها و سنت های اجتماعی: در این است که عادت ها و سنت ها پایدار تر هستند. ولی مد اجتماعی به سرعت تغییر می کند. عادت ها و سنت ها نشان دهنده گرایش انسان به حفظ گذشته کهن هستند ولی مد اجتماعی، نمودار نو خواهی انسان است عادت ها و سنت ها در طی سالیان دراز ایجاد می شود و فرد یا گروهی خاص مؤسس آن نیست. در حالیکه طبقات اشرافی و دسته های با نفوذ سیاسی، مد اجتماعی را گسترش می دهند یا از طریق وسایل ارتباط جمعی رواج می یابد.

زمینه های مد گرایی :

گسترش وسایل ارتباط جمعی همانند ماهواره و اینترنت از یک طرف و ارتقاء سطح زندگی و رفاه و افزایش نقدینگی موجود در جوامع از علل اصلی مد گرایی هستند. همچنین از دیگر علل و

عوامل پیدایش مد می توان به موارد زیر اشاره کرد

۱- نقش والدین:

والدین مسبب اصلی مد گرایی کودکان و نوجوانان هستند. هر چه خانواده شخص مد گرا تر باشد، میزان مد گرایی در فرد به تبع آن بیشتر خواهد شد. خانواده هم تأمین کننده نیازهای مادی و عاطفی است و هم تعیین کننده بسیاری از الگوهای کنش به شمار می رود. تمایل به تنوع، تمایز و توجه بیش از حد به ظاهر از شاخص های دوره نوجوانی است. تنها ملاک کودکان برای تقلید از مد، الگو پذیری و شبیه شدن است

کودکان و نوجوانان سعی دارند تا به تقلید از بزرگسالان مانند آن ها لباس بپوشند و رفتار کنند، لذا اگر والدین از ابتدا الگوی صحیحی را برای فرزند ایجاد کنند و کاری کنند که کودک و نوجوان دیده شود و برخوردهای مناسب، توانمندی ها و رفتارهای مناسب او را مورد توجه و ارزش قرار دهند این نیاز کودکان به نحو بهتری تعدیل و برآورده می شود. دل بستگی به خانواده می تواند عاملی در مد گرایی کمتر باشد؛ شاید یکی از عوامل آن ارزش های خانواده باشد. که باعث جلوگیری از مصرف و مد گرایی بیشتر می شود. از سویی نیز به نظر می رسد افرادی که موضوعات مهمی، برای دل بستن و تعلق خاطر دارند نیاز کمتری به هویت یابی از طریق مد احساس می کنند

۲- فاصله گرفتن از هنجارهای پیشین و رسیدن به هویتی متمایز :

هویت یابی مهم ترین چالش دوران نوجوانی محسوب می شود. سلیقه افراد جامعه در انتخاب پوشش، نوعی استقلال را اقتضا می نماید.. تمایل به امروزی شدن و نیاز به داشتن استقلال، باعث شکستن قالب های موجود می شود. نوجوان با تغییر پوشش خود می خواهد قوانین و توصیه های خانواده را کنار بگذارد و از این طریق به آن ها نشان بدهد که می خواهد خودش برای طرز پوشش خود تصمیم بگیرد، و به دیگران نشان دهد که هویت مستقل و توانمندی دارد.

اثرات دینداری برمدگرایی

هر چه شخص به میزان بیشتری دیندار باشد، میزان مدگرایی در او کمتر خواهد شد؛ ارزش های دینی که تشویق به عدم اسراف، مصرف کمتر، قناعت و غیره می کنند، می تواند عاملی در کاهش مدگرایی شخص باشد. از طرفی دیگر، از آنجا که استفاده از برخی مدهای آرایشی و پوششی مغایر با دستورات دینی است، با افزایش دینداری، مدگرایی افراد کاهش می یابد. آیین های مذهبی از طریق تحمیل انضباط بر نقش و قدری خویشنداری، انسان ها را برای زندگی اجتماعی مهیا می سازند. تشریفات مذهبی مردم را گرد هم می آورند و بدینسان، پیوندهای مشترکشان را دوباره تصدیق می کنند و در نتیجه، همبستگی اجتماعی را تحکیم می بخشد. اجرای مراسم مذهبی، میراث اجتماعی گروه را ابقاء و احیاء می کند و ارزش های پایدار آن را به نسل های آینده انتقال می دهد. سرانجام، دین یک کارکرد خوشبختی بخش نیز دارد؛ زیرا که با برانگیختن احساس خوشبختی در مومنان و احساس اطمینان به حقانیت ضروری جهان اخلاقی که خودشان جزئی از آناند با احساس ناکامی و فقدان ایمان در آن مقابله می کند.

: مد پرستی و از خود بیگانگی در منظر قرآن

مد پرستی و از خود بیگانگی در منظر قرآن یک حالت روانی و فکری است که دارای لوازم، نمود ها و آثاری است. انسان مد پرست، هویت دیگری را هویت خود می پندارد و این هویت دیگر هر چه باشد، انسان از خود بیگانه، تصویری متناسب با آن، از خود خواهد داشت. در اینجا به برخی از نمودهای از خود بیگانگی و مد پرستی اشاره می کنیم

۱- اصالت دادن به دیگری:

انسان مد پرست، در تمام یا برخی از شئون خود اصالت را به دیگری می دهد و در ارزیابی ها، احساس دردها، تشخیص درمان ها و... آن دیگری را اصل قرار می دهد و امور خود را بر اساس او می سنجد، در مورد شان قضاوت می کند، انتخاب می کند و طبق آن عمل می کند. و به طور مرتب وضع مادی خویش را با دیگران مقایسه می کند. این طرز تفکر که نشانه عدم رشد کافی و احساس حقارت درونی و کمبود همت هست، یکی از عوامل مؤثر عقب ماندگی در

زندگی - حتی مادی - خواهد بود. از این رو قرآن کریم به شدت از این طرز فکر نهی می کند می فرماید: "وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ" (طه، ۱۳۱); چشم خود را به نعمت هایی که به گروه هایی از آنان دادیم نیفکن، این ها گل های زندگی دنیا است این ها به خاطر آن است که می خواهیم آنان را با "آن بیازماییم، آنچه خدا به تو روزی داده است بهتر و پایدار تر است

۲- بر هم خوردن تعادل روحی:

از آنجا که حرکت های کسی که انسان از خود بیگانه از او تقلید می کند با مقتضای ساختار وجودی او سازگار نیست و افرادی که انسان مد پرست از آنان الگو می گیرد، بسیار هستند و خواسته ای متضاد یا مختلف دارند، انسان مد پرست، دچار عدم تعادل روحی می شود. در قرآن کریم آیاتی وجود دارد که به این افراد صادق است؛ از جمله در مورد انسان مشرک می فرماید: "إِذَا رَأَوْا تُفُوقًا لِّمِثْلِهِم مَّرَكُوا فَذَلِكُنَّ أَصْحَابُ الْغَاوِ" (یوسف، ۹); آیا خداوند ان پراکنده بهتر هستند یا خدای یگانه چیره بر همه". و نیز می فرماید: "خداوند مثلی زده است مردی که چند (خواجه) بد خو و ناسازگار در او شریک باشند و مردی که از آن یک مرد است آیا این دو در مثل برابرند." (زمر، ۲۹)

نتیجه گیری

مد گرایی، گرچه ریشه در نیازهای طبیعی جوانان دارد و برخاسته از روحیه نوگرایی جوانان است، اما به لحاظ آنکه مُدها و مدل ها نمایانگر علایق و ارزش های مسلط یک زمان و یک قشر خاص اند و افزون بر آن، می بینیم که امروزه جوانان ما از مدهای مختلف پیروی می کنند و ناخواسته به هنجارهایی رومی آورند که چه بسا با فرهنگ و ارزش های اجتماعی ما در تضاد است، پس می توان گفت که مد گرایی در جامعه ما تا حدود زیادی کارکرد منفی به خود گرفته است و پیامدهای آن، به شدت، جوانان ما را تهدید می کند. لذا این وضعیت منجر به استحاله ارزش ها و تضعیف فرهنگ خودباوری و استقلال وحدت ملی و القاء تعارض بین توسعه کشور و در نتیجه بحران هویت در جامعه می گردد

تلاش برای ارائه الگویی مناسب در کنار ضرورت توجه به فرآیند جامعه پذیری جوانان امری شایسته دقت در این باب است مدیران رسانه ها و برنامه سازان بایستی به ایجاد برنامه هایی بپردازند که نه تنها برنامه های رسانه های داخلی ما میزان تأثیرپذیری افراد از رسانه های داخلی را افزایش دهند بلکه بایستی با کمک متفکران و دانشمندان در عرصه فرهنگ اسلامی و ایرانی به ساخت و ارائه برنامه هایی همت گمارند که اساس الگوهای فرهنگ بومی و دینی ما را تقویت کند و پاسداری نماید و بدین ترتیب الگوهایی در جامعه مورد توجه قرار گیرد که با اصول و ارزش های جامعه ما به ویژه مذهب ما یکسان و هماهنگ باشد و از آنجایی که در فرهنگ اسلامی محور اصلاحات «فرهنگ سازی» است لذا بایستی برنامه سازی آموزشی، فرهنگی و تبلیغی فضای اجتماعی جامعه، خصوصا مدرسه و دانشگاه را به نسبتی هدایت کرد که افراد به صورت طبیعی و خودجوش به رعایت عفاف و حجاب میل کنند. همچنین نیازهای طبیعی افراد، در جهت نو بودن، خاص بودن، به روز بودن نیز تأمین شود.

پی‌نوشت:

- صبور اردوبادی. احمد (۱۳۶۸)، آیین بهزیستی در اسلام، ص-۱۶-۱۵، [۱] -
- فرهنگ وبستر، ۱۹۸۶: ص ۸۵۶ - [۲]
- /فروغ عماد و حسین مهربانی فر (۱۳۹۶)، اولویت یابی سیاست رسانه ای مد لباس ص ۹ - [۳]
- [۴] - Simmel, G., (1957[1904]). "Fashion". American Journal of Sociology. 62.
- [۵] - Pinto, Marcelo Machado Barbosa & Yeda Swirski de Souza (2013). "From Garment to Fashion Production: 304
- پیل تن ، فخرالسادات؛ طالبی، حسین: (۱۳۹۲) بررسی عوامل اجتماعی گرایش به مد در - [۶]
- بین نوجوانان، ص ۵۴
- [۷] - Kawamura, Y. (2005). Fashion-ology: An Introduction to Fashion Studies. Berg, Oxford.
- بخارایی، احمد؛ رفیعی، ملکه (۱۳۹۵). زن در توسعه و سیاست ص-۳۰۹ - [۸]
- عماد افروغ، حسین مهربانی فر (۱۳۹۷) مطالعه چرخه مد لباس در جامعه ایران، ص ۲۷ - [۹]
- قنبری طلب، محمد (۱۳۹۲). مد و تقلید در برابر تحقیق، - [۱۰]
- شیرخدایی میثم ؛ شاهی محبوبه ؛ نجات سهیل ، محمودی نسب سحر «۱۳۹۶»؛ بررسی - [۱۱]
- تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر شکل‌گیری اعتماد و وفاداری به برند در جامعهٔ برند
- بخشی زاده برج کبری، دیلمی معزی پیمان (۱۳۹۸) نقشه ذهنی مد اسلامی-ایرانی با - [۱۲]
- تمرکز بر سبک پوشش بانوان؛ ص ۸۶
- الکافی ۴۴۰/۶ [۱۳]
- من لایحضره الفقیه ج ۱ ص ۱۲۸ [۱۴]
- وسایل الشیعه ج ۲ ص ۱۲۹ [۱۵]
- خصال، ترجمه جعفری ج ۲، ۴۰۳ [۱۶]
- وسایل الشیعه ج ۱۵ ص ۶۴۱ [30]

فهرست منابع

قرآن کریم

صبور اردوبادی. احمد (۱۳۶۸)، آیین بهزیستی در اسلام، ،

فرهنگ وبستر، ۱۹۸۶:

فروغ عماد و حسین مهربانی فر (۱۳۹۶)، اولویت یابی سیاست رسانه ای مد لباس -

پیل تن ، فخرالسادات؛ طالبی، حسین:(۱۳۹۲) بررسی عوامل اجتماعی گرایش به مد در بین -
نوجوانان ،

بخارایی، احمد؛ رفیعی، ملکه (۱۳۹۵). زن در توسعه و سیاست -

عماد افروغ، حسین مهربانی فر (۱۳۹۷) مطالعه چرخه مد لباس در جامعه ایران، -

قنبری طلب، محمد (۱۳۹۲). مد و تقلید در برابر تحقیق، -

شیرخدایی میثم ؛ شاهی محبوبه ؛ نجات سهیل ، محمودی نسب سحر «۱۳۹۶»؛ بررسی تأثیر -
رسانه‌های اجتماعی بر شکل‌گیری اعتماد و وفاداری به برند در جامعهٔ برند

بخشی زاده برج کبری، دیلمی معزی پیمان (۱۳۹۸) نقشه ذهنی مد اسلامی-ایرانی با تمرکز -
بر سبک پوشش بانوان؛

کلینی، محمد، الکافی ۴۴۰/۶

این بابویه، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه ج ۱

حر عاملی، محمد بن حسن ، وسائل الشیعه ج ۲ و ۱۵ و ۲۴

شیخ صدوق ، خصال، ترجمه جعفری